

Raha ei tuo onnea – vai tuoko sittenkin?

Jaakko Kiander

Tatu Hirvonen & Esa Mangeloja: *Miksi kolmas hampurilainen ei tee onnelliseksi? Atena-kustannus, Jyväskylä 2006, 134 s.*

Onnellisuuden tutkimus on kasvanut psykologian ja taloustieteen piirissä viimeisen kymmenen vuoden aikana räjähdysmäisesti. Tutkimusala sai osakseen korkean tunnustuksen vuonna 2002, kun tunnetulle talouspsykologille Daniel Kahnemanille myönnettiin taloustieteen Nobel-palkinto. Taloustieteen piirissä onnellisuustutkimuksen uranuurtajia 1990-luvulla ovat olleet sveitsiläinen Bruno S. Frey sekä brittiläiset Andrew Oswald ja Richard Layard.

Koetun onnellisuuden ja muiden tunteiden tutkimukselle on psykologiassa pitkät perinteet. Sen sijaan taloustieteessä onnellisuustutkimuksen esiinnousu ja vähittäinen legitimaatio ovat merkittäviä muutoksia, jotka voivat muuttaa koko tieteenalan luonnetta. Taloustieteen opetus ja tutkimus on yli sadan vuoden ajan perustunut mikrotalusteoriaan, jonka lähtökohtana ovat olleet oletukset talouden toimijoiden itsekkyydestä, rationaalisuudesta, johdonmukaisuudesta ja ahneudesta. Talusteoria on kyllä pitänyt aksiomaattisena lähtökohtana sitä, että ihmiset pyrkivät toimillaan maksimoimaan hyötyään, mutta onnellisuudesta puhumista ja sen mittaamista on pidetty mahdottomana. ”Onnellisuutta” on kuvannut hyötyfunktio, joka on ollut eräänlainen musta laatikko. On lähdetty siitä, että itse hyötyfunktioita ei voida tuntea. Sen sijaan voidaan ainoastaan havaita millaisia valintoja talouden toimijat tekevät erilaisten hyödykekorien (tai ajankäyttövaihtoehtojen) välillä. Tähän ajattelun on kuulunut myös se, että haastattelututkimuksiin on suhtauduttu skeptisesti; on uskottu, että markkinoilla tehdyt valinnat kertovat lausuttuja mielipiteitä paremmin siitä, mitä ihmiset todella haluavat.

Taloustieteellisen onnellisuustutkimuksen merkittävä oivallus on ottaa ihmisten erilais-

sa kyselytutkimuksissa antamat arviot omasta onnellisuudestaan vakavasti. Tätä on edistänyt se, että kyselytutkimukset onnellisuudesta tuottavat verraten johdonmukaisia ja järkeenkäyviä tuloksia. Näyttäisi siltä, että ihmiset osaavat arvioida hyvin omaa onnellisuuttaan. Eri ryhmille tehtyjen onnellisuusmittausten yhdistäminen muihin havaintoihin on tehnyt mahdolliseksi tilastollisen onnellisuustutkimuksen, joka on tuottanut runsaasti mielenkiintoista tietoa.

Onnellisuustutkimuksen tuloksia

Kahden jyväskyläläisen tutkijan, Tatu Hirvosen ja Esa Mangelojan julkaisema pieni kirja on ensimmäinen suomenkielinen katsaus tähän tematiikkaan. Kirjoittavat popularisoivat sujuvalla tavalla jo varsin laajaksi kasvanutta kansainvälistä alan tutkimuskirjallisuutta.

Kirjan otsikkoon päässyt kysymys kolmannen hampurilaisen tuottamasta mielihyvästä ei anna oikeaa kuvaa siitä, mikä mielestäni on onnellisuustutkimuksen kovaa ydintä. On intuitiivisesti ja myös kokemusperäisesti selvää, että taloustieteen (ja perinteisten hyötyfunktioiden) klassinen oletus laskevista rajatuotoista ja -hyödyistä pätee varsinkin hampurilaisten kohdalla. Sama pätee myös rahaan – lisätulojen tuottama rajahyöty eli hyötytason lisäys vähenee tulojen kasvaessa. Mielenkiintoisempia ja samalla myös taloustieteen ja yhteiskuntapolitiikan kannalta kiinnostavampia ovat empiiriset tulokset siitä, että rahan lisäksi onnea tuottavat monet sellaiset asiat, joita rahalla ei saa, sekä se, että tuloerot vaikuttavat koettuun onnellisuuteen.

Onnellisuustutkimuksen tulokset eivät ole kovin yllättäviä; usein arkikokemus ja introspektio tuottavat saman tuloksen kuin kokeellisen taloustieteen ja psykologian havainnot. Niiden mukaan onnellisuuden kannalta tärkeitä asioita ovat perhe, parisuhde, terveys, turvallisuus ja

työ. Näiden lisäksi tärkeitä tekijöitä ovat myös seksi, riittävän lyhyt työmatka ja lemmikkieläimet.

Taloustieteellisen onnellisuustutkimuksen kannalta mielenkiintoista on tietysti taloudellisten tekijöiden ja onnen välinen yhteys. Tiedotusvälineet ovat viimeaikoina kiitettävästi popularisoineet onnellisuustutkimusta. Raporteista on kuitenkin voinut saada sen käsityksen, että raha ei tekisi onnelliseksi, tai että jo varsin matalan tulotason saavuttamisen jälkeen lisäraha ei olisi hyötyä. Tämä on kuitenkin virhetulokinta. Se perustuu maiden välisiin vertailuihin, joiden mukaan jo ennestään riittävän vauraat kansakunnat eivät keskimäärin tule onnellisemmiksi jos ne rikastuvat edelleen. Tämän tuloksen avulla voidaan kritisoida kasvuajattelua. Tulos ei kuitenkaan päde yksilöiden tasolla.

Yksilöiden kannalta kansakunnan keskimääräinen onnellisuus ei ole tärkeä asia vaan jokainen pyrkii kasvattamaan omaa onneaan. Raha auttaa tässä ainakin jonkin verran: rikkaat ovat kaikissa yhteiskunnissa onnellisempia kuin köyhät. Tämän vuoksi jokaisen yksilön kannattaa pyrkiä vaurastumaan. Rikastuminen suhteessa naapureihin lisää onnellisuuden tunnetta. Toisaalta muiden elintasosta jälkeenyttäminen taas vähentää onnellisuutta. Onnellisuus on tältä osin nollasummapeli koska suhteellinen asema tuottaa onnea.

Elintason nousu tekee ihmisen onnelliseksi vähäksi aikaa. Onnellisuustutkimuksen tulosten mukaan muutokset eivät ole kuitenkaan pysyviä, vaan kaikkeen totutaan. Tämän vuoksi rikastuminen kuten lottovoitto ei tuota pysyvää onnea. Tärkeä opetus on se, että kaikkeen totuu. Tämä on lohdullista, koska myös kielteisiin muutoksiin totutaan. Köyhtyminen ja vammau-

tuminen eivät johda niin onnettomaan olotilaan kuin etukäteen voisi luulla. Onnellisuus myös kasvaa iän myötä.

Onnellisuustutkimus tuottaa aineksia sekä vasemmistolaisen että oikeistolaisen yhteiskuntapolitiikan tueksi. Työttömyys ja suuret tuloerot vähentävät selvästi onnellisuutta. Tämän vuoksi politiikan pitäisi pyrkiä turvalliseen työelämään ja tasaiseen tulonjakoon eli perinteisiin sosiaalidemokraattisiin hyvinvointitavoitteisiin. Pelkkä taloudellisen kasvun maksimointi ei riitä, vaan myös kansalaisten toiveet taloudellisesta turvallisuudesta olisi huomioitava.

Toisaalta onnellisuutta lisääviä asioita ovat avioliitto, usko jumalaan ja osallistuminen seurakunnan toimintaan. Avioero on taas yksi suurimmista onnellisuutta vähentävistä tekijöistä. Joidenkin tutkimustulosten mukaan lapsiaan kotona hoitavat äidit ovat onnellisempia kuin uranaiset. Muuttoliike ja yhteisöjen homogeneisuuden väheneminen voivat myös vähentää onnellisuutta. Suomalaisella puoluekartalla onnellisimpia ovat kokoomuksen ja kristillisdemokraattien äänestäjät. Ympäristöaktivistit ovat taas vähemmän onnellisia – mikä on tietysti ymmärrettävää, kun huoli maailman tilasta painaa. Tällaiset tulokset tukevat arvokonservatiivista ja mahdollisesti myös ksenofobista agenda. Ne olisi kuitenkin myös otettava vakavasti; politiikan tehtävänä voisi joskus olla myös yhteiskunnallisen muutoksen hidastaminen.

Hirvosen ja Mangelolan kirjan suuri ansio on siinä, että se antaa lukijalle sujuvasti kirjoitetun ja kompaktin (ehkä liiankin lyhyen) katsauksen näihin mielenkiintoisiin tuloksiin.

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston dosentti ja Pal-kansaaajien tutkimuslaitoksen johtaja.